

Vízlepcsők — vadász tüzében

A SZAKMA HITELE

Az elmúlt évtizedben a megye lakói meg is feledkeztek arról, hogyan sajnálkozhattak annak idején a csongrádi vízlepcső munkálatainak leállításáért. Az építkezéstől rendezett környezetet, infrastruktúrát, üdülőlétesítményeket remélték. Akkoriban nemigen merült fel a közvéleményben, hogy a duzzasztók kapcsán környezetvédelmi, ökológiai problémák foglalkozzon.

A bomba jóval később robbant tudatunkban, a bős—nagyvarosi építkezések elleni tiltakozó megmozdulások. Azóta kevesebben szeretnék, ha Csongrádon újra megindulna a megkezdett munka. Sokakban megrendült a hit a vízi erőművek hasznosságát illetően, a közvélemény megosztottá vált e kérdésben. Egyre többen tiltakoznak a tudtuk nélkül hozott központi döntések ellen. Az elmúlt idők viharai megtépázták a vízügyesek tekintélyét. A másikat gyanúsak névle méregeti egymást a laikus és a szakember.

De milyen kép is él bennünk hagyományosan e folyóról?

A szabad, és ezért rakoncátlan Tiszát Széchenyi fellépésének köszönhetően 1846—1908 között, Vásárhelyi Pál tervei nyomán szelídítették meg eleink, a folyó 15 ezer négyzetkilométeres árterét egytizedére szorította vissza. Az így nyert területet a mezőgazdaság vette birtokába, az ország e gyarapodásának csak hasznát látta, és bár az árvíz- és belvízvédelmi rendszer fenntartása sokba került, megérte, mert a termelők szívesen áldoztak rá pénzre. Mindenki jól járt, hasznosnak bizonyult a beruházás.

Az első világháború után, Horthy alatt a vízügyi társulatoktól elvonva, az államháztartásba kerültek a termelők azon adói, melyek az árvízvédelmet szolgálták, majd 1948-tól — hosszú időre — megszűntek a vízügyi társaságok, a vízügyi állami irányítás alá került. E folyamat utóhatásait éljük most.

Az eddig leírtak gondolatcsírái Vágás Istvánnal, a műszaki tudományok doktorával folytatott beszélgetésemből fogantak.

— Elfogult vagyok, a szakmámat védem — mondja —, vízlepcső-párti vagyok. Mindjárt meg is mondom, miért. Nekünk, vízügyeseknek a vadás tüzében is helyt kell állnunk, hiszen egy szeszélyes folyóval van dolgunk akkor is, amikor mind a kormány, mind a zöldek szakmánk hitelére játszanak. Nemcsak az árvízvédelem a feladatunk. A vízgazdálkodással, a vízhasznosítással kapcsolatos kérdésekre is választ kell találnunk.

Vegyük példának az öntözést. Honnan, miből öntözzünk? Nyilvánvalóan — folyóinkból. Csongrád megyében a Tiszából, a Körösből, vagy a Marosból. Hogyan vegyük ki a vizet ezekből a folyókból? Szivattyúkkal? Ez jó, de energiát igényel, ami pedig drága, s egyre drágább lesz. A mezőgazdaság amúgy sem szívesen fizeti meg még a vízkimelés tényleges önköltségi árát sem, mert nem tudja a fogyasztónál áraiban érvényesíteni azt. Van azonban megoldás, olcsóbb is, jobb is: duzzasztóműves vízlepcsők építése.

Miért olcsóbb a vízlepcső, mint a szivattyúzás? Azért, mert csak a megépítés kerül pénzbe, az üzemelés ingyenes. A víz ingyen duzzad meg, emelkedik fel, s a saját súlyánál fogva folyik le most már az öntözendő területre („gravitációs”). Miért jobb a vízlepcső? Mert egyúttal a hajózást is lehetővé teszi olyan folyószakaszon is, amelyeket addig csak kotrással lehetett hajózásra alkalmassá tenni. Ami viszont a vízlepcső legnagyobb előnye: a szivattyúzás energiát igényel, a duzzasztómű viszont energiát „termel”. Hiszen a vízszint koncentrált duzzasztásából származó „esés” turbinákat hajt és elektromos energiát hoz létre. A vízlepcső tehát energiafelhasználás nélküli öntözést tesz lehetővé a tárolt vízből, biztonságossá teszi a hajózást, végül elektromos áramot termel. A vízimérnök tehát nem saját dicsőségére, hanem a közgazdaság megfontolt érdekei szerint, műszaki szükségszerűségektől

indítva járt el akkor, amikor több, mint egy fél évszázaddal ezelőtt a Tisza duzzasztóműveinek rendszerét átgondolta.

— Eddig három vízlepcső épült a Tiszán: Tiszalöknél, Kiskörénél és a jugoszláv oldalon Törökbecsnél...

— Egyedül a csongrádi vízlepcső hiányzik a sorból, melynek csak a tervei vannak készen és nagyon hiányzik mind mezőgazdasági, mind hajózási szempontból.

— Úgy tudom a hetvenes években megkezdtek építést.

— 1981-ben azonban a munka félbeszakadt, s várni kell vele addig, amíg pénz lesz rá, vagy mecénás nem akad. Akkor elkészült a száraz munkátér Csongrád fölött, Bokrosán. Mivel a töltésesítés is megtörtént, úgy tudom, azóta a helyi termelőszövetkezet halastavat létesített a területen.

— A tervezett duzzasztó mint erőmű üzemelt volna?

— Bár kérték, hogy a csongrádiba ne kerüljön turbína, a vízügy mégis beletervezte. Mint kiderült, most jól jönne. A fiskális gondolkodás nem vette számításba azt, ami bekövetkezett: az olajárak hirtelen növekedését, a mostani energiaválságot... Azért tartom ésszerűnek a vízi erőművek építését, mert csúcspontig a könnyebb rákapcsolni az energiaszisztemre a szakaszosan működtethető vízi erőműveket, mint mondjuk a hő-, vagy atomerőműveket. Az utóbbiakat előbb kell fűteni az egyre dráguló energiaforrásokkal, s csak ezután lehet üzemeltetni. A víz ingyen áll rendelkezésre, s csak be kell indítani a turbinákat. Ezért drága a csúcserőmű, ezért van értelme a csúcsrajáratásnak (a vízierőművek szakaszos üzemeltetésének).

— Nem károsul-e a Tisza élővilága a duzzasztásokkor?

— Tudnunk kell, hogy a duzzasztás csak kisvízek esetén történik. Árvizeknél nemcsak a szabályzat tiltásai miatt nem duzzasztanak, hanem mert ez lehetetlen is. Mi növekedjék a felvív szintjén, ha az alvív természetes okokból eléri annak magasságát? Így a Tisza az évnél körülbelül a felében természetes állapotában van a duzzasztóművek körzetében is. Mindez elég az élővilágának regenerálódásához, hordalékviszonyainak visszarendeződéséhez. Az sem volna nagy baj, ha az élővilága átrendeződne némileg, hiszen sohasem volt az gond, ha az árvíz, vagy az éppen száraz és kisvízes időszakok után az élővilág másként alakult, mint a természetes feltételek másfajta változásának időszakában. Nem léphetünk bele kétszer ugyanabba a folyóba, s ez az élővilág alakulására is érvényes. Egyébként megfelelő segédművekkel, minden probléma megoldható. Ezek nélkül nem is szabad vízi erőművet tervezni. Mindez pénz kérdése csupán...

VARGA IVÁN

ÉRTÉKZAVAR ÉS TÖRVÉNYMÓDOSÍTÁS

Föld — állampolgári jogon

A föld különleges vagyon. Hozzá sajátos gazdasági, politikai, szociológiai viszonyok, motivációk, emberi létminőségek és érzelmek kapcsolódnak mindenkori. Napjainkban nálunk oly módon, hogy az agrárreform, illetve az egyéni vállalkozások alapkérdéseként vetik fel tulajdonviszonya újraértékelését, törvényi szabályozásának felülvizsgálatát. Gazdasági és társadalmi változásaink szükségessé tették az 1987. évi I. törvény (a földtörvény) módosítását. Az erről szóló 1989. évi XIX. és XXI. törvény idén július elsején lépett hatályba; a végrehajtási rendeleteket módosító 73/1989. MT és a 10/1989. MEM számú rendeletekkel együtt.

A földtulajdonlás alakulására nyilván hatást gyakorló új rendelkezések alapelveiről, a közérdeklődésre számot tartható változásokról beszélgetünk Bobvos Pállal, a JATE földjoggal foglalkozó adjunktusával.

— Érték-e ma a föld Magyarországon?

— Ez bonyolult dolog. Ténylegesen értéke, vagy hogy pontosabbak legyünk ára, piaci forgalmi értéke a külterületi termőföldnek nincs a jelen pillanatban. A mostani helyzet eredete a korábbi tulajdonjogi állásfoglalásokban keresendő, melyek a társadalmi tulajdon dominanciájára épültek. Csak a 80-as években vetődött fel, hogy ez az elmélet nem tartható. Akkor kezdték vizsgálni, tudományos kutatásokkal elemezni — többek között egy, a Nagy Lajos professzor vezette szegedi kutatócsoport is —, hogy hogyan alakítható ki a föld ára. A helyzet maig ellentmondásos. Véleményem szerint mindaddig nem lehet tényleges földárról beszélni, amíg nem alakul ki piac az ára. Jelenleg más-más földárral, értékkel dolgozik például a szövetkezet, az illetékhivatal, a magánforgalomban adó-vevő. A termelőszövetkezet például egy régi kategóriát használ a megváltási áránál és a földjáraadéknál az úgynevezett aranykorona értékét. Az aranykorona értékhez hozzárendelnek egy bizonyos forint értéket — jelenleg 100 forintot aranykoronánként, s ez a föld ára. Egy holdért így fizethetnek megváltási árként körülbelül 2200—3000 forintot. Ezzel az értékkel dolgoznak az illetékhivatalok is akkor, ha öröklés tárgya lesz a föld. Gyakorlatilag az egész állami vonal ezt a számítást fogadja el, az állampolgárok viszont ezt természetesen nem szeretnék elfogadni. A szabadforgalomban más a helyzet. Ahol van földforgalom — mint Csongrád megye szakszövetkezetes községeiben is —, ott már az illetékhivatal is valósággal értékkel számol: úgy, hogy a föld négyzetmétere legalább 10 forintot ér, tehát 1 hold ára úgy 50—57 ezer forint körül van — s az után fizetési adásvételnél az illetéket. Gyakorlatilag vannak a realitásoktól elrugaskodott jogszabályi ármegállapítások. vannak a helyileg kialakult valóságosabb értékek — azaz értékzavar van. Erre utaló jel az is, hogy eddig a földhivatalok a szövetkezetektől személyi használatra kért földek esetében a cserét csak a jogszabályban meghatározott értékarányosan engedték. A törvényt módosítással ezt most hatályon

kívül helyezték. De a földnek ára, értéke csak akkor lesz, ha kialakulnak majd a piaci viszonyok.

— Ahhoz az első lépések egyike a tulajdonviszonyok változása. Az 1987. évi I., azaz a földtörvény még korlátozta a földmagántulajdont. Egyébként 6 ezer négyzetméterben volt meghatározva a szereshető föld, de attól függött a korlátozás, hogy a megvásárolni kívánt, terület hol helyezkedett el. A tulajdonszerzési korlátozást a törvényt módosítás most feloldotta. Hogyan?

— A július elsején életbe lépett módosítás szerint a magánszemélyek ingatlanszerzése állampolgári joggá vált. Egész pontosan a szöveg szerint: „Magánszemély — különleges rendeltetésű föld kivételével — bármely ingatlan tulajdonjogát megszerezheti.”

— Mit jelent ez közelebbről?

— Egyrészt azt, hogy feloldották a család fogalmát, helyébe az állampolgár lépett (s annak minősül már a megszületett gyermek is); vagyis a törvény módosító rendelkezése eltörölte a családi területi összehasználást, az ingatlanmaximumot. Az állampolgár tehát lakást, üdülőt, lakó- és üdülőtelket elvileg bármennyit szerezhet. Termőföldet is — kivéve a különleges rendeltetésű földet (honoratív, rendszeti, kiemelt természetvédelmi területet), és az erdőt, amiből (az erdőtörvény alapján) maximum 6 ezer négyzetmétert birtokolhat. Ha van pénze rá, s az illetékére is, korlátlanul vásárolhat bárki. A tulajdonszerzés megfelelő mederben tartását gazdasági szabályozókkal (pl. illetékváltoztatások) próbálják majd megoldani. Azt még nem lehet tudni, hogy termőföldre nézve ezek a gazdasági szabályozók mit is jelentenek majd.

— A magántulajdonú földszerzés sok esetben összefügg a szövetkezeti tulajdonnal. Mi az új jogszabály alapelve a közös tulajdonú földekkel kapcsolatban?

— Az, hogy a szövetkezeti közös tulajdonú ingatlanok felett a tulajdonosi jogokat mostantól a közgyűlés gyakorolja az alapszabályban meghatározott módon. Azaz a szövetkezet szabadon rendelkezik a tulajdonában lévő földekkel. Bárkinek elidegenítheti például, ha a közgyűlés megszavazza. Ez természetesen

nem vonatkozik a tagi tulajdonú földekre, azokat nem idegenítheti el.

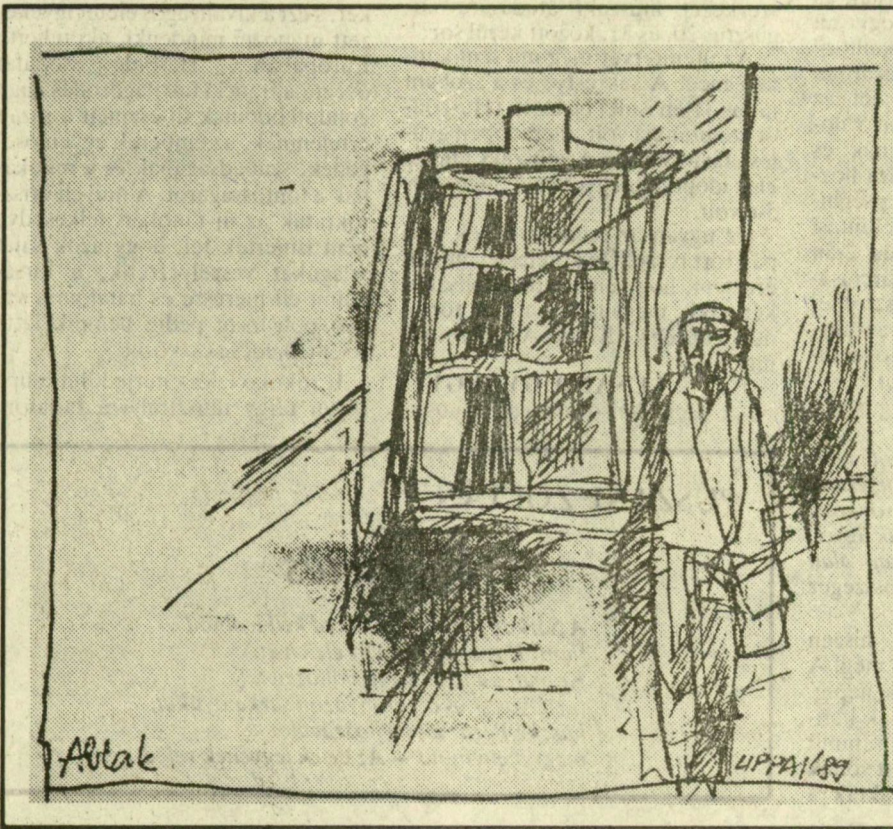
— Hogy alakulhat a szövetkezetbe bevitt földek sorsa?

— A szövetkezetbe belépők földbeviteli kötelezettsége megmaradt, de az erre vonatkozó feltételeket a közgyűlés, az alapszabály határozhatja meg. A tag részaránya — ugyancsak a közösség döntésétől függő mértékig — a szövetkezet által kijelölt helyen egyéni művelésre kiadható. Ez tulajdonképpen részaránycsere. De ebbe már beléphetnek piaci elemek is — az, hogy ki milyen földért mennyit és milyen kap. Önkormányzati hatáskörbe tartozik a földmegváltás is, azaz a szövetkezetekre bízzák, hogy alapszabályukban rendezzék a megváltási árat. A föld művelési ágától függően jogszabályilag megállapítható aránykoronánkénti százszoros, illetve ötszázszoros forint összegű megváltási ártól az ellenérték megállapításakor eltérhetnek, az alaptól fölfelé szabad az alku. A földjáraadéka vonatkozóan ugyancsak a közösség hozhat döntést, csakúgy, mint a háztáji nagyságát illetően: megemelheti a tagok számára kedvezően. Közgyűlési hatáskörbe került a földkiadás is.

— A módosítások a gazdálkodó közösségek helyi viszonyaira, önállóságára apellálva nyújtanak több lehetőséget, nagyfokú liberalizációt. Am a szövetkezetek egy része — 1300 közös gazdaságunk egyharmada tartósan veszteséges! — nem lesz képes a kedvezőbb lehetőségek közgyűlési „megadományozására”, ezzel a föld értékeinek emelésére, igazán vagyonná tételére. Mitől várhatnánk mégis ezt?

— Már attól is, hogy a törvényt módosítás megszüntette a földtulajdon szerzésének korábbi korlátozásait. Továbbá attól, hogy az inflációs időszakban a föld befektetési lehetőség, vagyonármentés. A vérbeli parasztembereket — bármennyit ártottunk is a földtulajdonosi szemléletnek, a föld megbecsülésének, a hagyományos paraszti kultúrának az elmúlt évtizedekben — a földszerzés ösztöne mozdítani fogja, a földéhség várhatóan növekedni fog. A föld értékmegőrzési eszköz, jövedelemforrás, vállalkozási lehetőség. Ezért hathat a mostani helyzet a földpiac kialakulása felé. A folyamat — amelynek során nem elképzelhetetlen akár egy Benelux-típusú farmgazdálkodás kialakulása sem — azonban bizonyára nagyon hosszú lesz. S nem fog kibontakozni a tőkének a mezőgazdaságba való bevonulása nélkül. Kell hozzá a szemléletnek is változnia.

SZABÓ MAGDOLNA

KATONA JUDIT

Nagy útra készülőknek

Buldőzerszörnyek szájában virág, tört székykapuk, csontok, kopjafák, a kopjafákon csángó név, magyar, román, székely, kit honi rög takar.

Maradjon az, ki érez még erőt szülői siratni ősi ház előtt, magyar szavakat halkan sügni csak, ha rabként él, de lélekben szabad.

De jöjjön, kinek sorsa már sebes, mert megvakított s nem lát már eget. Lerombolt házak, felperzselt mezők közt porszemként áll az Isten előtt.

Ki megváltódhat, még ne jöjjön el, csak az, kinek már senki sem felel s ki nem jöhet, és mégis ott marad, az álmódjon egy hazát, mely szabad.

LIPPAI TAMÁS: ABLAK